

Benito Mussolini'nin İtalya'da İktidara Gelişinin Türk Kamuoyuna Yansıması

Ramazan Erhan GÜLLÜ

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
E-mail: ramazan.gullu@istanbul.edu.tr

Geliş Tarihi: 09/04/2015 Kabul Tarihi: 14/08/2015

ÖZ

GÜLLÜ, Ramazan Erhan, **Benito Mussolini'nin İtalya'da İktidara Gelişinin Türk Kamuoyuna Yansıması**, CTAD, Yıl 11, Sayı 22, (Güz 2015), s. 305-329.

Benito Mussolini İtalya'da 30 Ekim 1922 tarihinde iktidara gelmişti. Bu tarih Türkiye'de Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlandığı ve Mudanya Mütarekesi'nin imzalandığı günlerin hemen ertesine denk geliyordu. Milli Mücadele'yi başarıyla tamamlayan Türkiye, dış politikasında Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Lozan'da toplanacak olan konferansa odaklanmış durumdaydı. İç politikada da yine Lozan konferansıyla bağlantılı gelişmeler neticesinde saltanatın kaldırılması ve halifenin bundan böyle ülke içindeki konumunun nasıl olacağı gibi konulara odaklanılmıştı.

İtalya ile Türkiye arasında Milli Mücadele ve sonrasında imzalanan Mudanya Mütarekesi dönemlerinde çeşitli sebeplerden kaynaklanan kısmî bir yakınlık söz konusuydu. Ancak Mussolini'nin iktidara gelmesinden kısa süre sonra Türkiye hakkındaki bazı olumsuz beyanları ve ilerleyen dönemlerde giderek sertleşen tavırları bu dönemlerde oluşan kısmî yakınlığı sonlandıracaktı. Bununla birlikte Türkiye kamuoyunda, hem iç ve dış politikada karşı karşıya bulunulan önemli mevzulara odaklanılmış olması hem de Lozan konferansı öncesi İtalya ile doğrudan karşı karşıya gelinmek istenmemesi gibi gerekçelerle Mussolini iktidarı ve sonrasında Mussolini'nin Türkiye karşıtı tavırları hakkında yoğun tepki ve eleştirilerde bulunulmayacaktı.

Bu çalışmada, dönemin Türk basınında yer alan haber ve yorumlar çerçevesinde, İtalya'daki Mussolini iktidarı ve sonrasında gelişen olaylara Türk kamuoyunun bakış ve yaklaşımı incelenerek, kamuoyunda görülen genel tavrın nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Benito Mussolini, İtalya, Milli Mücadele, Mudanya Mütarekesi, Lozan Konferansı

ABSTRACT

GÜLLÜ, Ramazan Erhan, **Reflections of Benito Mussolini's coming to Power in Italy on the Turkish Public Opinion**, CTAD, Volume 11, Issue 22, (Fall 2015), pp. 305-329.

Benito Mussolini came to power in Italy on October 30, 1922. This date corresponds to the aftermath of the Mudanya Armistice of October 11, 1922 which concluded the Turkish national struggles in Anatolia. Henceforth, Turkey focused her foreign policy on the peace conference which would be held in Lausanne. In the meantime issues such as the abolition of Ottoman Sultanate and change in the position of caliphate became dominant in her domestic policy. Due to various reasons, there was partial proximity between Italy and Turkey in the aftermath of the Turkish National Struggle. In the following years, however, the negative attitudes displayed by Mussolini towards Turkey following his rise in power and his increasing harsh tone gradually damage the referred initial positive aura between the two countries. Yet, there was no severe reaction to, or criticism of, Mussolini, particularly because the Turkish leaders were preoccupied at the time with a number of pressing domestic and foreign issues, and they did not want to risk alienating Italy on the eve of the Lausanne talks.

By utilizing the press coverage of the period, this study aims to analyze the impression of the public opinion in Turkey on Italy and Mussolini, and highlight the reasons for some of the general attitudes seen in public.

Keywords: Benito Mussolini, Italy, National Struggle, Mudanya Armistice, Lausanne Conference.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türk-İtalyan ilişkileri, Trablusgarb Savaşı'nda (1911-1912) yaşanan hadiselerin hafızalarda tazeliğini muhafaza etmesi nedeniyle oldukça gergin bir vaziyette idi. Trablusgarb Savaşı'nın ardından imzalanan Uşi Antlaşması ile İtalya'nın Trablusgarb'ı ele geçirmesi ve Oniki Ada'yı da geçici olarak işgal altında tutmak suretiyle Ege kıyılarında Osmanlı Devleti'ni tehdit eden etkin bir güç haline gelmesi, Türk kamuoyunda ister istemez İtalya'ya karşı olumsuz bir algı ortaya çıkarmıştı. Balkan Savaşları'ndan sonra Oniki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne iade etmesi gereken İtalya'nın bundan kaçınması ve Birinci Dünya Savaşı'na da İtilaf Devletleri safında katılması Türk kamuoyunda İtalya'ya

karşı oluşan olumsuz algıyı daha da derinleştirmişti.¹ Ancak Birinci Dünya Savaşı sonunda İtalya'nın müttefikleri ile yaşadığı kimi problemler, İtalya ile Türkiye arasında kısmî bir yakınlık oluşmasını sağlayacaktır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya'nın kendisi için son derece önemli kabul ettiği ve mutlaka kendi hâkimiyetine almak istediği iki önemli liman kenti bulunmaktaydı. Bunlar Ege'de bulunan İzmir ve Adriyatik kıyısındaki Fiume şehirleriydi. Fakat İtalya, müttefiklerinin engellemeleri ile savaş sonunda bu iki şehre de hâkim olmayı başaramamıştı. Özellikle İngiltere'nin müdahalesi sonrası İzmir'in Yunanlılara verilmesi, İtalya ile Avrupalı müttefikleri arasında - Türkiye'nin lehine olan - ciddi bir kırılmaya sebep olmuştu. Mondros Mütarekesi'nin ardından Güneybatı Anadolu'da oldukça geniş bir alanı işgal edecek olan İtalyan birlikleri, Avrupalı müttefikleri ile yaşadıkları bu problemler sonrası Türkiye ile daha ılımlı ilişkiler yürütmeye başlamışlardı. Kuva-yı Milliye birlikleri, İzmir'den sonra bölgede işgal alanlarını daha da genişleten Yunanlılara karşı faaliyetlerine İtalyan işgal bölgelerinde devam etmişlerdi. Buldukları bölgelerde Yunan ordusu gibi bir işgal ve saldırı siyaseti izlemeyen İtalyanlar, Kuva-yı Milliye'nin Yunanlılara karşı faaliyetlerine göz yummuşlar, Kuva-yı Milliye ile karşı karşıya gelecek uygulamalarda bulunmamaya çalışmışlar, yerel Türk idareleri ile birlikte hareket etmeye uğraşmışlar ve Milli Mücadele'nin kesin olarak başarıya ulaşacağına inandıktan sonra da sessiz sedasız Anadolu'dan çekilmişlerdi.²

---

1 İtalya'nın Trablusgarb'la ilgili politikası 19. yüzyıl sonlarına kadar dayanmaktadır. O tarihlerden itibaren Trablusgarb Sorunu ve Türk-İtalyan ilişkileri hakkında bkz. İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 9 vd.; İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", *OTAM – Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezj Dergisi*, Sayı: 5, Ankara, 1994, s. 235-259.; Neriman Tongul, "Türk-İtalyan İlişkileri (1870-1923)", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 25, Sayı: 48, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, şubat 2000, s. 149-164.

2 Ahmet Özgiray, "Türk-İtalyan Siyasi İlişkileri (1921-1930)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: V, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 1990, s. 125-127.; Mevlüt Çelebi, "Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri", *Belleten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, TürkTarih Kurumu Yayını, Ankara, 1998, s. 157-206.; Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s. 149-166. İtalya'nın bu dönemde hem kendi müttefikleri hem de Türkiye ile münasebetleri hakkında İtalyan kaynakları ile yapılmış bir çalışma için bkz. Fabio L. Grassi, *Türk-İtalyan İlişkilerinde Aę Bilinenler*, (Çeviren: Sadriye Güneş), Tarihiç Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 101-159. İtalya'nın bu tavırlarında etkin olan esas husus, ifade ettiğimiz gibi Avrupalı müttefikleri ile aralarında yaşanan problemlerdi ve Kuva-yı Milliye ile münasebetlerini de Yunanlılara karşı Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri belirliyordu. İşgal ettikleri bölgelerdeki işgal güççerileri ve silahlı çatışma dışındaki diğer uygulamalarına bakıldığında mantık olarak diğer işgal güççerinden çok farklı olmadıkları görölmektedir. Bu hususta bkz. Nuri Köstüklü, "Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 14, Sayı: 27, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ağustos 1989, s. 113-123.; Nuri Köstüklü, "Türk Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk Dönemi Türk-İtalyan İlişkilerine Dair

Neticede Kuva-yı Milliye ve Ankara Hükümeti'nin Yunan birliklerine karşı verdikleri mücadele başarıya ulaşacak ve 1922 yılı Eylül ayı itibariyle Yunan ordusu Anadolu'yu tamamen terk edecekti. Türk ordusu 30 Ağustos'ta Yunan birliklerine karşı büyük bir zafer kazanmıştı. Ardından Yunanlılar tarafından işgal edilmiş durumda olan bölgelerde ilerlemeyi sürdüren Türk ordusu karşısında tüm bölgelerden çekilen Yunan birlikleri, Eylül ayı ortalarında Anadolu'yu tamamen boşaltmışlardı. Kısa süre sonra da Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında mütareke görüşmeleri başlayacaktır. 4 – 11 Ekim 1922 tarihlerinde Mudanya'da toplanan konferans sonrası, 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. Mütareke öncesinde ve görüşmeler sırasında İtalyan yetkililerin Türklere yönelik tavırları, Milli Mücadele sırasında iki ülke arasında yaşanan kısmî yakınlaşmaya paralel olarak oldukça olumluydu. Türk yetkililer - diğer batılı ülkelere nazaran – İtalya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin bundan sonra olumlu yönde gelişmesini bekliyorlardı. Ancak İtalya'da yaşanan siyasi gelişmeler bu beklentileri boşa çıkaracaktı.³

Nitekim Mudanya Mütarekesi'nden kısa bir süre sonra İtalya'da Benito Mussolini iktidara gelmişti (30 Ekim 1922). Anadolu'da Türk Milli Mücadelesi'nin zaferle sonuçlandığı günlere denk gelen bu tarihlerde iktidara gelen Benito Mussolini'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz tavır ve söylemleri, Milli Mücadele ve Mudanya Mütarekesi sırasında iki ülke arasında oluşan olumlu havayı kısa süre içinde dağıtacaktır. Mussolini iktidarı öncesi İtalya, dış politikasında olduğu kadar iç siyasetinde de birçok sıkıntıyla karşı karşıyaydı. 1922 yılında İtalya'da halkın sosyal hayatında giderek artan sıkıntılar ve mevcut hükümete karşı geniş bir halk kitlesi tarafından gösterilen muhalefet had safhaya ulaşmış durumdaydı. Bu ortamda, Ekim ayı sonlarına doğru Mussolini'nin Napoli'de yaptığı bir konuşmadan sonra meşhur "Roma yürüyüşü"nü (La marcia su Roma) başlatan İtalyan faşistler bir hükümet darbesiyle iktidara gelmişlerdi. Darbe sonrası Mussolini, - şeklen de olsa - Kral tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilmişti

---

Bazı Düşünceler", *Atatürk 4. Uluslararası Kongresi – Bildiriler (25-29 Ekim 1999, Türkistan-Kazakistan)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2000, s. 291-297.

3 Türkiye'deki olumlu beklentiye rağmen İtalyan kamuoyu bu dönemde de aslında ilişkilerin çok normalleştiği görüşünde değildi. İtalyanlar tarafından, sadece oluşacak şartların ilişkileri geliştirebileceği düşünülüyordu. Mudanya Mütarekesi sonrası İtalyan kamuoyunun gelişmelerle bakışı hakkında bkz. Fabio L. Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923: Kamuoyu ve Dış Politika*, (Çevirenler: Nevin Özkan – Durdu Kundakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 177-189.

ve kuracağı hükümette Başbakanlık ile birlikte Dışışleri ve İçişleri bakanlıklarını da kendisi yürütecekti.⁴

Bu makalede incelenecek olan husus temel olarak, Mussolini'nin iktidara gelişinin Türk kamuoyuna nasıl yansıdığı / kamuoyu tarafından nasıl bir tepkiyle karşılandığı olacaktır. Bu hususu inceleyebilmek için yararlanılacak temel kaynaklar dönemin gazeteleridir. Mussolini'nin iktidara gelişinden (30 Ekim 1922) Lozan görüşmelerinin başlamasından (20 Kasım 1922) hemen sonraki birkaç güne kadar, yaklaşık bir aylık zaman diliminde, Türk basınında İtalya'daki iktidar değişimine yönelik olarak yayınlanan haber ve yorumlar incelenerek, kamuoyunun tepkisi anlaşılmaya çalışılacaktır. Aynı şekilde bu süre zarfında İtalya'da yaşananlar da Türk basınına yansıdığı şekliyle aktarılmış olacaktır. 1922 yılı sonları itibariyle Türkiye'de (özellikle de İstanbul'da) yayınlanmakta olan gazeteler, çok büyük oranda mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinde Ankara Hükümeti ile Kuva-yı Milliye'yi desteklemiş ve desteklemeye devam eden gazetelerdi. Milli Mücadele yanlısı İstanbul basınından Akşam, İkdâm, Tercüman-ı Hakikat, Tanin (Renin), Tevhid-i Efkâr, Vakit ve İleri gazeteleri incelediğimiz belli başlı yayınlardır. İstanbul'da yayınlanan ve Milli Mücadele karşıtı olan gazetelerden ulaşabildiğimiz sadece Sabah (Peyâm-ı Sabah) gazetesinin birkaç sayısı oldu. Maalesef gerek Sabah'ın tüm sayılarına gerekse de diğer Milli Mücadele karşıtı gazetelere ulaşma imkânımız olmadı. Yine Milli Mücadele yanlısı olarak Ankara'da yayınlanan Yeni Gün ve Hâkimiyet-i Milliye ile Kastamonu'da yayınlanan Açık Söz gazeteleri de konuyla ilgili olarak incelediğimiz diğer yayınlardır.⁵

İtalya'da Mussolini'nin İktidara Gelişi ve Türk Kamuoyu

Faşist Darbeye Dâir İlk Haberler

Mussolini'nin iktidara gelmesi sonrası Türkiye'nin dış politikadaki en önemli gündemini, imzalanan Mudanya Mütarekesi'nin ardından toplanacak barış konferansı ve barış görüşmeleri oluşturuyordu. Yine iç politikada da saltanatın kaldırılması, halifenin bundan sonraki konumu ve vazifesi ile İstanbul'da Büyük

---

4 A. Savelli, *İtalya Tarihi*, Cilt: II, (Kısmen Genişletenler: Fernand Hayward – Albert Falcionelli), (Türkçe'ye Çeviren: Galip Kemali Söylemezoğlu), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940, s. 432-437.; Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde ...*, s. 335-342.; Paul Guichonnet, *Mussolini ve Faşizm*, (Çeviren: Tanju Gökçöl), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 40-43.

5 Mütareke ve Milli Mücadele dönemi basını hakkında bkz. E. Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I – Kaynaklar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004, s. 160-190.; Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, Cilt: I, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 252-271.

Millet Meclisi Hükümeti'nin yönetimi devralması gibi hususlar gündemin en temel ve önemli mevzularıydı. Kamuoyu neredeyse tamamen iç ve dış politikadaki bu önemli gelişmelere odaklanmıştı. Bu yüzden Türk kamuoyunda İtalya'daki iktidar değişikliği (eleştiriyahud destek anlamında) geniş bir yankı bulmamıştı. Yeni İtalyan Hükümeti'nin göreve başlamasından bir süre sonra konuyla ilgili bir yazı yayınlayan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi (ki Ankara Hükümeti'nin yarı resmî yayın organı hükmündeydi), "İtalya'da, son günlerde cereyan eden mühim hâdisât, kendimize aid pek mühim mesâil ile meşgûl olduğumuzdan dolayı pek o kadar şiddetle nazar-ı dikkatimizi celb eylemedi" diyecekti.⁶ Konuyla ilgili basında birçok haber yayınlanmakla birlikte, bu haberler tamamıyla uluslararası ajansların aktardıkları bilgilerdi ve gazeteler kendilerince bazı noktalara vurgu yapsalar da büyük oranda olumlu ya da olumsuz bir yorumda bulunmaktan kaçınıyorlardı. Mussolini ve faşistlerin iktidara gelişleri ile ilgili haberlerde göze çarpan en önemli nokta haberlerin neredeyse tamamen yorumsuz olarak aktarılmasıdır. 30 Ekim günü Roma'da gerçekleştirilen darbe, Türk basınında hemen ertesi gün yayınlanan haberlerle ve "son dakika" başlıklarıyla duyurulmuştu. Haberlerde üzerinde durulan en önemli nokta, darbenin kansız ve ciddi bir hadise meydana gelmeden gerçekleştirilmiş olduğuydu.⁷ Devam eden günlerde de Türk basını, Roma kaynaklı olarak geniş haberler yayınlamayı sürdürecekti. Bu haberler de ilk günkülerde olduğu gibi çoğunlukla "son dakika" başlığıyla veriliyor ve konuya özellikle önem verildiği vurgulanıyordu. Yine çoğu zaman aynı gazetede İtalya ile ilgili birkaç habere rastlanıyordu. Bunun yanında çeşitli noktalar özellikle vurgulanıyor ve Türk kamuoyunun kimi beklentilerine de işaret ediliyordu. Darbenin hemen ardından kurulacak olan yeni hükümetle ilgili çalışmalar haberlerin ana eksenindeydi. Yansıyan ilk haberlere göre; darbe sonrası Mussolini, Kral tarafından sarayda kabul edilmiş ve hükümeti kurma görevini alıp çıktıktan sonra, sarayın önünde kendisini bekleyen kalabalığa, "birkaç saate kadar bir bakanlığa değil bir hükümete sahip olacaksınız" demişti. Zaten önceden tespit edildikleri anlaşılan yeni hükümet üyeleri de kısa süre içinde makamlarını devralarak vazifelerine

6 "Mevki-i İktidara Gelen Faşistlik Nedir ve Nasıl Doğmuştur?", *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 655, 8 Teşrin-i Sâni (Kasım) 1338 (1922), s. 2. Ayrıca gazete, İtalya ile ilgili olarak sadece uluslararası ajansların ilettikleri haberleri okuyucularına yansıtmakla yetindiklerini vurguladıktan sonra, faşistlerin iktidara geliş sürecini anlatıyordu. Avrupa gazetelerinin Mussolini ve faşist hükümeti hakkındaki bazı haberleri de yine yazıda aktarılanlar arasındaydı.

7 "Roma'da Darbe-i Hükümet Hadisesiz Geçti", *Akşam*, no.: 1475, 31 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1922, s. 1.; "İtalya Kabinesi Teşekkül Etdi", *Renin*, no.: 18, 31 Ekim 1922, s. 1.; "İtalya'da Müfrit Milliyetperverler İktidarda", *İkdam*, no.: 9204, 1 Kasım 1922, s. 2.

başlamışlardı. Hükümetin yeni üyelerinin isimleri Türk basınında da liste halinde yayınlanmıştı. Ayrıca darbeye halkın bir kesimi tarafından verilen destek de haberler arasındaydı. Faşist yönetimi destekleyen İtalyanlar, Roma'yı bayraklarla donatıp sokaklarda büyük bir gösteri yapıp tezahüratta bulunarak, Mussolini ve faşistlerin iktidarını kutlamışlardı. İtalyan parlamentosunun açılma tarihi olarak ise 16 Kasım günü belirlenmişti. Yine Mussolini'nin Türk basınına yansıyan ilk açıklamalarından, faşistlerin takip edecekleri siyasetin ana ekseninde Avrupa merkezli bir dış politikanın yer alacağı anlaşılıyordu. Yukarıda da ifade edildiği üzere İtalya ile Avrupalı müttefikleri arasında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sonrası belirginleşen ayrılıklar, Türkiye'nin/TBMM Hükümeti'nin de o dönemde İtalya ile kısmen daha yakın hale gelmesini sağlamıştı. Bundan böyle ise Avrupalı müttefikleri ile ittifak halinde olmayı ana hedef olarak belirleyen Mussolini'nin süreçte de çok önem verdiği dış siyasette temel politikasını bu yönde şekillendirmeye çalıştığı görülecekti. Bu durum Türkiye ile İtalya ilişkilerini yeniden gergin bir hale getirecektir. Mussolini'nin darbe sonrası basına yansıyan ilk demeçlerine göre, "İtalyan Hükümeti'nin bundan sonraki dış siyaseti şiddet yanlısı olmayacak ve müttefiklerle yakın dostluktan ibaret olacaktır."⁸

Hükümetin teşkili sonrası yayınlanan bu ilk haberlerde Türk basını, İtalya'nın dış politikada artık daha aktif hale gelme çabasında olacağına ısrarla işaret etmiş, Lozan konusunda Mussolini'nin yapacağı konuşma ve açıklamaların temelini "doğu sorunu"nun oluşturacağını altını çizmiştir.⁹ Ayrıca Mussolini, Lozan'daki

8 "İtalya'da Hükümet Buhranı Nihayet Buldu" – "Mussolini'nin Siyaset-i Hâriciyesi Hakkında Beyânâtı", *Akşam*, no.: 1476, 1 Kasım 1922, s. 1.; "Yeni İtalyan Kabinesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 649, 1 Kasım 1922, s. 3.; "Yeni İtalya Kabinesi", *İleri*, no.: 1703, 1 Kasım 1922, s. 1.; "İtalya Kabinesi Teşekkül Etdi", *Renin*, no.: 19, 1 Kasım 1922, s. 1.; "(Mussolini) İtalya Kabinesini Teşkil Etdi", *Sabah*, no.: 11832, 1 Kasım 1922, s. 1.; "İtalya Hadisâtı", *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 650, 2 Kasım 1922, s. 3.; "Müfrit Milliyetperverler Nümayişi", *İkdam*, no.: 9205, 2 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya'da Yeni Kabine – Mussolini Hatt-ı Hareketini Anlatıyor", *İleri*, no.: 1704, 2 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya Kabinesi", *Sabah*, no.: 11833, 2 Kasım 1922, s. 1.; "Yeni İtalya Kabinesi Azası", *Sabah*, no.: 11833, 2 Kasım 1922, s. 2.; "Müfrit Milliyetperverler Hükümete Geçdiler", *Tevhid-i Efkâr*, no.: 502-3530, 1 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya'nın Harici Siyaseti Değişecek mi?", *Tevhid-i Efkâr*, no.: 503-3531, 2 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya'da Faşistler Mevki'-i İktidara Geldi", *Vakit*, no.: 1755, 1 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya'da Yeni Kabine İşe Başladı", *Vakit*, no.: 1756, 2 Kasım 1922, s. 2.; "Mussolini İtalyan Kabinesini Teşkil Ediyor – Faşistler Liderini Kral Kabul Etmiş ve Roma Donanmıştır", *Yeni Gün*, no.: 634-1011, 1 Kasım 1922, s. 3.; "İtalyan Kabinesini Mussolini Teşkil Etdi", *Yeni Gün*, no.: 635-1012, 2 Kasım 1922, s. 3.; "İtalya Kabinesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 651, 3 Kasım 1922, s. 2.; "İtalyan Kabinesi Faaliyete Başladı", *Akşam*, no.: 1479, 4 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya Kabinesinin Müzâkerâtı", *Sabah*, no.: 11835, 4 Kasım 1922, s. 2.

9 "İtalya ve Şark", *Akşam*, no.: 1478, 3 Kasım 1922, s. 2.; "Yeni İtalyan Kabinesi de Şark Sulhüne Hayati Bir Ehemmiyeti Haiz Mesele Nazarıyla Bakıyor", *İkdam*, no.: 9206, 3 Kasım 1922, s. 2.; "İtalyanlar'ın Lozan Konferansındaki Fikri", *İleri*, no.: 1705, 3 Kasım 1922, s. 1.; "Lozan

görüşmeler sırasındaki çalışmalarını için hükümetinden tam bir yetki (salâhiyyet-i kâmile) almıştı. Aktarılan haberlerde Türk basını, görüşmeler sırasında İtalya'nın "adil" bir tavır takınacağına dair açıklamalara özellikle vurgu yapıyordu.¹⁰ İlerleyen günlerde yayınlanmaya devam eden haberlerde de İtalya'nın tamamen "barışçı" bir siyaset takip edeceğinin dile getirildiği vurgulanırken, bu siyasetin daha önce açıklanmış olan müttefiklerle sıkı dostluk hedefinden sapmayacağı da ayrıca belirtilecekti.¹¹

Türk basınında yeni İtalyan hükümetine karşı İtalyan kamuoyunun genel bakışı ve beklentisi ile ilk icraatları¹² ve değişik ülkelerin İtalya'daki yeni iktidara dair çeşitli beyanları da yine iktidarın ilk günlerinde aktarılan haberlerdendi. Haberlerden anlaşıldığına göre, Mussolini temelde İngiltere ve Fransa ile samimiyeti artırma çabasında olmakla birlikte diğer Avrupa ülkeleri ile de münasebeti geri plana atmadan, onlarla da yakın bir diyalog içinde olmayı arzuluyordu. Özellikle Almanya ve Yugoslavya, İngiltere ve Fransa ile birlikte İtalya'nın öncelikle yakınlık kurmaya çalıştığı ülkeler arasındaydılar.¹³ Bununla birlikte – yine yukarıda işaret ettiğimiz gibi - Mussolini'nin Almanya ve Yugoslavya'dan ziyade yakın ilişki içinde olmaya önem verdiği iki önemli güç elbette İngiltere ve Fransa idi. Ayrıca aynı beklentinin bu ülkeler için de geçerli olduğu anlaşılıyordu. İngiltere Lozan Konferansı'nda İtalya ve Fransa ile ortak

---

Konferansı'nda İtalyanlar", *Renin*, no.: 21, 3 Kasım 1922, s. 1.; "Lozan Konferansı'nda İtalya Hükümeti", *Renin*, no.: 22, 4 Kasım 1922, s. 1.

10 "İtalya Lozan Konferansı'nda Adil Olacaktır", *Akşam*, no.: 1479, 4 Kasım 1922, s. 1.; "Yeni İtalyan Baş Vekili Lozan'da", *İkdam*, no.: 9207, 4 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya ve Şark Konferansı – Lozan'da İtalyan Hükümeti Herkese Karşı Adil Davranacak", *İkdam*, no.: 9208, 5 Kasım 1922, s. 2.

11 "İtalya Son Derece Sulhperverdir", *Tevhid-i Efkâr*, no.: 515-3543, 14 Kasım 1922, s. 2.

12 "İtalya'da Vaziyet", *İleri*, no.: 1706, 4 Kasım 1922, s. 1.; "İtalya'daki İnkılâb", *İkdam*, no.: 9209, 6 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya Buhân-ı Siyâsisi", *İleri*, no.: 1708, 6 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya'da", *Tevhid-i Efkâr*, no.: 507-3535, 6 Kasım 1922, s. 3.

13 "İtalyan Baş Vekili'nin Ziyaretleri", *Renin*, no.: 24, 6 Kasım 1922, s. 3.; "İtalya'da Yeni Kabinenin Faaliyet ve İcraâtı", *Sabah*, no.: 11837, 6 Kasım 1922, s. 2.; "Yeni İtalya Kabinesi ve Almanya" - "İtalya ile Yugoslavya'nın Münasebeti", *İleri*, no.: 1709, 7 Kasım 1922, s. 2.; "Yeni İtalyan Kabinesi ve Almanya", *Vakit*, no.: 1761, 7 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya-Yugoslavya", *Vakit*, no.: 1761, 7 Kasım 1922, s. 3.; "İtalya ile Yugoslavya'nın Münasebeti", *İleri*, no.: 1710, 8 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya – Yugoslavya", *Renin*, no.: 26, 8 Kasım 1922, s. 3.; "Yeni İtalyan Kabinesi ve Sırbılar", *Tevhid-i Efkâr*, no.: 513-3541, 12 Kasım 1922, s. 2.; "Yeni İtalyan Kabinesi ve Yugoslavya", *Vakit*, no.: 1766, 12 Kasım 1922, s. 3. Lozan Konferansı sırasında da İtalya ve Mussolini'nin diğer ülkelerle görüşme ve yakınlık çabaları basında yer alacaktı. "Romanya, Bulgaristan ve İtalya", *İkdam*, no.: 9225, 22 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya ile Yugoslavya Arasında Muahede", *İleri*, no.: 1726, 24 Kasım 1922, s. 1.

hareket etmek arzusunda olduğunu da açıklamıştı.¹⁴ Fransa ile İtalya'nın ilişkisi ise zaten ilerleyen dönemlerde daha net olarak görüleceği gibi hep yakın olacaktır. Nitekim Mussolini müttefiklerle daha sıkı bir yakınlığın tesisini sağlayabilmek amacıyla Paris, Londra ve Brüksel'e ziyaretlerde bulunmayı düşündüğünü açıklamıştı.¹⁵

Mussolini'nin iktidara gelişinin hemen ardından açıkladığı ve sonrasında da ısrarla vurgulamaya devam ettiği müttefiklerle yakın ilişki hususu, İtalya'da en çok dile getirilen ve halk tarafından da olması istenilen husus olarak görülüyordu.¹⁶ Hatta birkaç gün sonra Mussolini, İngiltere Başbakanı ve Dışışleri Bakanı Lord Curzon ile Fransa Başbakanı Raymond Poincaré'ya bu hususu vurgulayan "samimi" birer telgraf çekmişti. Telgrafında Mussolini her iki ülke yetkililerine de İtalya'nın hem İngiltere ile hem de Fransa ile arasında daha önceden var olan bazı anlaşmazlıkların ortadan kaldırılarak daha dostâne ilişkiler yürütülmesi arzusunda olduğunu vurguluyordu. Mussolini'nin Avrupa milletleri arasında yeniden sağlam bir ittifak kurulmasını hedefleyen bu birlik vurgusu beklediği karşılığı da görecekti. Mussolini'nin telgrafına verdikleri cevaplarda İngiliz ve Fransız yetkililer de – daha önceki açıklamalarına benzer olarak - bu temenniye desteklediklerini vurgulamışlardı.¹⁷ Haberlere göre, bu destek sadece devlet yetkilileri ile de sınırlı değildi. "Fransız Muharibleri Heyeti Reis-i" imzasıyla Paris'ten Mussolini'ye çekilen bir telgrafta, "iki Latin kavmi arasındaki birliğin Avrupa medeniyetini kurtaracağına emin oldukları"nın belirtildiği ifade ediliyordu.¹⁸

İtalyan parlamentosunun açılmasından önce, kabinesinin ilk toplantısında yaptığı konuşmada da Mussolini iç siyasette güçlü konumlarından bahsettikten sonra sözlerinin büyük kısmını dış politikaya ayırmıştı. İngiltere ve Yugoslavya temsilcileri ile yaptığı "samimi" görüşmelerden bahseden Mussolini, bu

---

14 "İngiltere'nin Siyaseti Sulh Konferansında İtalya ve Fransa ile Müştereken Hareket Etmek", *İkdam*, no.: 9210, 7 Kasım 1922, s. 2.

15 "Yeni İtalyan Baş Vekili'nin Seyahati", *İleri*, no.: 1710, 8 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya Baş Vekili'nin Seyahat Arzusu", *Renin*, no.: 26, 8 Kasım 1922, s. 3.

16 "İtalya ve Faşistler", *Akşam*, no.: 1477, 2 Kasım 1922, s. 1.

17 "Yeni İtalya Reis-i Vükelâsının Telgrafnâmesi", *Renin*, no.: 20, 2 Kasım 1922, s. 1.; "İtalya-Fransa Münâsebâtı", *Hâkimiyet-i Millîye*, no.: 651, 3 Kasım 1922, s. 2.; "Mösyö Poincaré'nin Mussolini'ye Cevâbi Telgrafnâmesi", *Yeni Gün*, no.: 637-1014, 4 Kasım 1922, s. 2.; "Roma ile Paris ve Londra Arasında", *İleri*, no.: 1706, 4 Kasım 1922, s. 1.; "Yeni İtalya Baş Vekili'nin Telgrafları", *Renin*, no.: 22, 4 Kasım 1922, s. 1.

18 "Fransa ve İtalya", *Renin*, no.: 22, 4 Kasım 1922, s. 2.

devletlerin, kendilerinin iktidara gelmelerinden önce haklarında bazı olumsuz düşüncelere sahip olduklarını ancak artık bu fikirlerin ortadan kalktığını ifade etmişti.¹⁹

Ayrıca 6 Kasım günü tüm İtalyanlar'a hitaben bir beyanname yayınlayan Mussolini, İtalyan milletinden hükümete güvenmelerini istiyor ve desteklerinin devamını talep ediyordu. Fakat Türk basınında da yayınlanan beyannâmenin satır araları, İtalya'da hükümetin belli bir tepki ve muhalefetle de karşı karşıya olduğu izlenimini veriyordu. Mussolini'nin bazı cümlelerinin kendilerine yönelik tepkilere cevap verme arzusuyla dile getirildiği anlaşılıyordu. Genel hatlarıyla beyannâme şu şekildeydi: “Silahlarımızın zaferini onaylarken bütün millet itidalini muhafaza etmelidir. Yaşanan zor zamanlar insafla düşünülüp, takdir edilmelidir. Hükümet, hâkimiyetini sağlamak tasavvurundadır ve bunu başaracaktır. Bütün mesâimiz iç siyasette sulh ve selâmeti sağlamak, dış siyasette de milletin itibarını yükseltmek içindir. Ancak çalışma, gayret, intizam, itaat ve ahenk sayesinde kesinlikle başarılı olunacaktır. Bu sayede de vatan yeni bir sulh ve saadet devresine doğru ilerleyecektir.”²⁰

Mussolini'nin Giderek Sertleşen Beyanları ve Türk Kamuoyu

İtalya'daki darbenin üzerinden bir haftadan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen, Türkiye kamuoyu iç ve dış politikada yaşanan diğer önemli mevzulara odaklanmış olmasından ve İtalya ile de bu süreçte karşı karşıya gelinmek istenmemesinden kaynaklı olarak Mussolini iktidarı karşısında sessizliğini sürdürmekteydi. İtalya ile Türkiye arasında henüz herhangi bir olumsuz havanın görülmemesi de kamuoyunun bu konuya odaklanma gereksinimi duymamasının diğer bir etkeniydi. Ayrıca kamuoyunda herhangi bir eleştiri olmamakla birlikte, bu iktidar değişimine destek veya övgü de bulunmamaktaydı. Olumlu anlamda değerlendirilebilecek tek haber, faşistlerin iktidara gelişinden iki hafta kadar sonra, Hindistan Müslümanları'nın Mussolini'ye çektikleri tebrik telgrafı hakkındaydı. Bu dönemde birçok hususta Türkiye ile birlikte olan Hindistan Müslümanları, Mussolini'nin iktidarına da Türkiye ile yakınlıklarını vurgulayan bir tebrikatta bulunmuşlardı. Renin gazetesinde yayınlanan habere göre, “Hindistan Merkezî Hilafet Encümeni” imzasıyla Mussolini'ye göreve gelmesi sonrası bir tebrik telgrafı gönderilmişti. Telgrafta, Türkiye'nin Milli Mücadele sırasında ve

19 “İtalya'da Kabinenin İlk İçtima'ı”, *Renin*, no.: 23, 5 Kasım 1922, s. 4.

20 “Yeni İtalya Hükümeti Millete İtidal Tavsiye Ediyor”, *İkdam*, no.: 9211, 8 Kasım 1922, s. 2.; “İtalya'da Vaziyet” – “Baş Vekilin İtalyanlar'a Bir Beyannâmesi”, *İleri*, no.: 1710, 8 Kasım 1922, s. 2.; “Yeni İtalyan Baş Vekili'nin Mühim Bir Beyannâmesi”, *Renin*, no.: 26, 8 Kasım 1922, s. 3.

sonrasında verdiği mücadelenin Hindistan Müslümanlarında büyük bir takdir ve muhabbete vesile olduğu vurgulanıyor, ardından da İtalyan Hükümeti ve ahalisinin o süreçte Türkiye'ye yönelik yakın politikaları için teşekkür ediliyordu. Mussolini ve hükümetince de bundan sonraki süreçte de Türkiye'ye yönelik benzer siyasetler yürütüleceği temennisiyle telgraf sonlanıyordu.²¹

Mussolini'nin iktidarının ilk günlerinde Türkiye aleyhine bir söylemde bulunmaması ve Türkiye'de de İtalya'daki gelişmeler hakkında sessizliğin hâkim olması, iki ülke arasında bir durgunluğu ifade ediyordu. Fakat bu haberden birkaç gün önce, Lozan'da toplanması kararlaştırılan barış konferansında İtalya tarafından nasıl bir politika izleneceğine dair hem Mussolini hem de İtalyan hükümetinin diğer yetkilileri tarafından yapılan açıklamalar, Türkiye ve İtalya arasında giderek artacak olan bir gerginliğe neden olacaktı.²² Mussolini'nin ilerleyen günlerdeki beyanları doğu sorunu ve Türkiye'nin İtalyan dış politikasında önemli bir yer işgal edeceği görüşünü doğrulayacaktı. "Biz Türkiye hakkında emperyalist değiliz" şeklinde kimi olumlu beyanları²³ da basına yansımakla birlikte, Mussolini'nin devam eden günlerdeki beyanları Türkiye'yi rahatsız edecek tarzdaydı. Konferans öncesi Mussolini, öncelikli olarak görüşmelerin bir an evvel başlaması gerektiğine dair açıklamalar yapmıştı. Mussolini'nin bu aceleciliği Türkiye aleyhine bir tavırdan kaynaklanıyordu. Türkiye'de o sırada saltanatın kaldırılması, hilafetin durumu vs. gibi önemli iç gelişmeler yaşanmakta olduğundan, Mussolini bu durumun Türklerin kendi aralarında ayrılığa düştüklerini gösterdiğini düşünüyordu. İtalyan Başbakanı, bu durumdan istifade ederek müttefiklerin Türkiye'ye karşı istediklerini daha kolay alabilmeleri için, konferansta Türkiye'ye karşı tek cephe halinde mücadele etmeleri gerektiğini belirtiyordu. Bunun için de ortamın uygun olduğu bu vakitlerde, konferans vakit geçirilmeden toplanmalıydı. Fransa hükümeti de bu konuda Mussolini gibi düşünüyordu. Mussolini bu görüşleri ile birlikte, eğer müttefikler tarafından konferansın bir müddet geç toplanması hususunda ortak görüş olursa buna da itiraz etmeyeceğini ekliyordu. Bu şekilde, uygun gördüğü her fırsatta dış politikasında temel hedef haline getirdiği müttefikler arasındaki dayanışmanın önemine vurgu yapmayı sürdürüyordu.²⁴

21 "Sinyor Mussolini'ye Müselmanların Teşekkürü", *Renin*, no.: 31, 13 Kasım 1922, s. 4.

22 Mussolini'nin bu dönemdeki söylemleri hakkında ayrıca bkz. Fabio L. Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923 ...*, s. 189-203.

23 "İtalyan Nokta-i Nazarı", *Yeni Gün*, no.: 641-1018, 9 Kasım 1922, s. 1.

24 "Mussolini'nin Türkiye Hakkındaki Beyânâtı", *Akşam*, no.: 1485, 10 Kasım 1922, s. 1.; "İtalya Hükümeti'nin Fikri", *İkdam*, no.: 9213, 10 Kasım 1922, s. 3.; "İtalya Hükümeti de Te'hire Muhalif",

İtalya'daki Fransız gazeteciler ve sonradan Fransa'nın Roma Sefiri ile yaptığı görüşmelerde de bu düşüncesini açıklayan Mussolini'nin beyanlarına karşılık Fransa Başbakanı Poincaré da Mussolini'yi destekleyen beyanlarda bulunmuştu. Bu karşılıklı beyanlar da İtalya ile Fransa'nın – sürekli vurguladıkları gibi - sadece bu hususta değil daha farklı birçok konuda hemfikir olduklarını gösteriyordu.²⁵ Ayrıca Mussolini müttefikler arasındaki sıkı dostluk hedefini yine sadece Fransa ile sınırlı tutmuyor, İngiltere'nin politikalarının da destekçisi olacaklarını bildiriyordu. Lord Curzon'un da Mussolini'yi destekleyen beyanlarda bulunması²⁶ üzerine Mussolini, en kısa zamanda Londra'ya giderek Lord Curzon'la baş başa bir görüşme yapmak arzusunda olduğunu tekrarlayacaktır.²⁷ Ancak Mussolini'nin yurt dışı seyahat arzuları ile ilgili Türk basınında yer alan haberler arasında çelişkiler de vardı. İtalya Başbakanı'nın Londra ve Paris'e gitme arzusuna dair yayınlanan haberlerle birlikte – aynı tarihlerde - kendisinin basına, 1923 yılı öncesinde İtalya dışına çıkmayacağına dair açıklamalar yaptığı da belirtiliyordu.²⁸ Mussolini'nin yurt dışına çıkmak istememe sebebi de öncelikle ülke içinde iktidarını tamamen oturtma arzusuuydu. İtalya'nın iç siyasetinde karışıklığa fırsat vermek istemeyen Mussolini, ülke içinde birlik vurguları yapmayı da sürdürüyordu. Bu günlere denk gelen İtalyan Kralı'nın doğum günü kutlamaları Roma'da resmî geçitlerle kutlanmış, büyük merasimler tertip edilmişti. Mussolini kutlamalarda yaptığı konuşmada; İtalya'da hükümet, kral ve ahali arasında büyük

---

Renin, no.: 28, 10 Kasım 1922, s. 3.; “Türkiye, İtalya, İngiltere ve Balkan Devletleri”, *İkdam*, no.: 9214, 11 Kasım 1922, s. 2.; “İtalya Baş Vekili de Bizden Bahsediyor”, *İleri*, no.: 1713, 11 Kasım 1922, s. 1.; “Yeni İtalyan Baş Vekili ve Türkiye”, *Renin*, no.: 29, 11 Kasım 1922, s. 1.; “Fransa ve İtalya”, *Renin*, no.: 29, 11 Kasım 1922, s. 2.; “Fransa ve İtalya Lozan Konferansının Acilen İçtima'ını İstiyorlar”, *Tevhid-i Efkâr*, no.: 512-3540, 11 Kasım 1922, s. 1.; “Fransa'nın Türkiye'ye Karşı Siyaseti”, *Vakit*, no.: 1765, 11 Kasım 1922, s. 1.; “Yeni İtalyan Baş Vekili'nin Beyânâtı”, *Yeni Gün*, no.: 643-1020, 12 Kasım 1922, s. 2.; “Fransa ile İtalya Tamamen Hemfikir!”, *Tevhid-i Efkâr*, no.: 514-3542, 13 Kasım 1922, s. 1.

25 “İtalyan Baş Vekili'nin Meselemiz Hakkında Müzâkerâtı” – “Mussolini Fransız Gazetecilerine Ne Beyânâtda Bulunmuş”, *Akşam*, no.: 1487, 12 Kasım 1922, s. 1.; “Lozan Konferansı Te'hir Etmemelidir”, *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 659, 13 Kasım 1922, s. 1.; “Mussolini'nin Beyânâtı”, *İleri*, no.: 1715, 13 Kasım 1922, s. 1.; “Fransa ve İtalya'nın Lozan Konferansında Hatt-ı Hareketleri”, *Yeni Gün*, no.: 644-1021, 13 Kasım 1922, s. 1.

26 Lord Curzon yaptığı bir konuşmada – Türk basınında yer aldığı şekliyle – aynen şunları söylemişti: “Sinyor Mussolini Şark-ı garîb meselesinde müttefiklerle hem-ahenk olarak hareket etmekteki kararını bildirmekte gecikmedi. Böyle bir karara Büyük Britanya bütün varlığıyla taraftardır.” “Lord Curzon'un Nutku – İtalya Dostluğu”, *Renin*, no.: 28, 10 Kasım 1922, s. 4.; “Lord Curzon'un Yeni Bir Nutku”, *Vakit*, no.: 1764, 10 Kasım 1922, s. 1.

27 “İtalya Baş Vekili Londra'ya Gidiyor”, *Renin*, no.: 29, 11 Kasım 1922, s. 2.

28 “İtalyan Baş Vekili Konferansa İştirak Etmeyecek”, *İleri*, no.: 1716, 14 Kasım 1922, s. 1.

bir uyum olduğunu ve İtalya'nın artık tek yumruk olarak hareket edeceğini vurgulamıştı.²⁹ Fakat Mussolini Lozan Konferansı öncesi dış politikada da geri planda kalmak istemiyordu. İlerleyen günlerde konferans öncesi Fransız ve İngiliz yetkililerle baş başa görüşme arzusunda olduğunu ve bu ülkelere gitmeyi tasarladığını belirtmeye devam edecekti. Bu üç ülkenin “şark Meselesi” hususunda birlikte hareket edecekleri vurgulanmaya devam edildiği gibi, Türk basınında İtalyan basınından, şark meselesinin konferansta tüm yönleriyle birlikte halledileceğini dair haberler iktibas ediliyordu. Haberlere göre, İtalyanlar zaten Türklerin konferansa aşırı taleplerle gelebileceklerini düşünmüyörlardı.³⁰

Mussolini müttefiklerin özellikle Türkiye'ye karşı tek cephe halinde hareket etmeleri için uğraşırken, aynı tarihlerde İngiliz ve Fransız temsilciler arasında konferansta Türkiye'yi ilgilendiren hususlarda takip edilecek siyasete dair görüş ayrılıkları oluşmuştu. Bunun üzerine Mussolini, İngiltere ve Fransa arasındaki görüş ayrılıklarının sonlandırılmasına çalışmak, müttefikler arasında arzuladıkları sıkı ilişkiler için bir ön adım atmış olmak ve daha önce açıkladığı üzere İngiltere Dış İşleri Bakanı Lord Curzon ve Fransa Başbakanı Poincaré ile birebir görüşme gerçekteştirmek üzere Lozan'a gideceğini açıklayacaktı.³¹

Görüldüğü üzere Mussolini'nin en büyük arzusu konferansta müttefiklerin Türkiye'ye karşı tek cephe olması idi. Aynı görüş İtalya'nın İstanbul Sefiri Marquis

29 “İtalya'da Kral ve Yeni Hükümet”, *İkdam*, no.: 9216, 13 Kasım 1922, s. 1.

30 “İtalya'nın Nokta-i Nazan”, *Tevhid-i Eşkâr*, no.: 517-3545, 16 Kasım 1922, s. 2.; “şark Meselesi ve İtalyan Eşkârı”, *Yeni Gün*, no.: 647-1024, 16 Kasım 1922, s. 2. Mussolini'nin bu beyanından bir gün önce de – 15 Kasım 1922 tarihinde - Lozan'da İtalya'yı murahhas olarak temsil edecek olan, İtalya'nın İstanbul Sefiri Marki Garroni, Lozan'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştı. “İngiliz ve İtalyan Fevkalade Komiserleri”, *Vakit*, no.: 1770, 16 Kasım 1922, s. 1.; “Marki Garroni ile Mülakat”, *Tercüman-ı Hakikat*, no.: 14941, 16 Kasım 1922, s. 1.; “İtalyan Murahhası”, *İkdam*, no.: 9220, 17 Kasım 1922, s. 1.; “Marki Garroni”, *Renin*, no.: 35, 17 Kasım 1922, s. 1.; “İtalyan Murahhas Garroni Dün Gitti”, *Tevhid-i Eşkâr*, no.: 518-3546, 17 Kasım 1922, s. 1. Garroni İstanbul'dan ayrılmadan önce şunları söylemişti: “En şiddetli arzum, hepimizin müştak olduğumuz bu kat'i sulh sayesinde Türkiye ile şark İtalyanları arasındaki ananevi münasebât-ı dostânenin ve sıkı teşrik-i mesâinin mümkün olduğu kadar süratle tekrar başladığını görmektir.” Marki Garroni'nin Lozan'daki İtalyan murahhaslığına benzer olarak Türkiye'nin Roma Sefiri Celaleddin Arif Bey de Lozan'da Türk heyetinin üyesi olarak bulunacaktı. Garroni'den birkaç gün sonra Celaleddin Arif Bey de Roma'dan Lozan'a geçmişti. Türk Sefiri de Roma'dan ayrılmadan önce Türk-İtalyan ilişkileri hakkında basına “... Türklerin İtalyan tüccarının memleketlerinde inkişafını ve İtalyanlar ile kardeşçe geçinilmesini istediklerinden Mösyö Mussolini'nin Türk mutâlebâtına müzâheret edeceğinden ümidvâr olduğunu” söylemişti. “Roma Mümessilimizin Beyânâtı – Celaleddin Arif Bey Lozan'a Gitti”, *İleri*, no.: 1724, 22 Kasım 1922, s. 1.; “Celaleddin Arif Bey'in Beyânâtı”, *Vakit*, no.: 1776, 22 Kasım 1922, s. 3.

31 “İtalyan Matbuatı ve Lozan Konferansı”, *Tevhid-i Eşkâr*, no.: 521-3549, 20 Kasım 1922, s. 2.

Garroni (Marki Garroni) için de geçerliydi. Lozan Konferansı'na katılmak için Türkiye'den ayrılmadan birkaç gün önce hükümetine bu konu hakkındaki görüşlerini bildiren Garroni, Türklere karşı müttefiklerin tek cephe halinde hareket etmelerini çok doğru bulduğunu belirtmişti. Garroni'ye göre, Türklerin Yunanlıları mağlub etmiş olmaları İtilaf Devletleri'ne karşı da bir zafer kazandıkları anlamına gelmiyordu. Özellikle Hristiyan tebeanın korunması için İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri'ne ait harp gemilerinin başkentten ayrılmaması gerektiğini söyleyen sefir, böyle bir durumun aksine İstanbul'a yeni harp gemileri sevk edilmesi gerektiğini belirtiyordu.³² Garroni birkaç gün sonra İstanbul'dan ayrılırken Türk basınına yaptığı konuşmalarda ise -daha önce de bahsettiğimiz gibi – son derece ılımlı bir söylemde bulunacak, Türkiye ve İtalya arasındaki dostluk ve yakın ilişkinin artarak sürmesini arzuladığını ifade edecekti.³³

Tüm bunlara rağmen ne TBMM Hükümeti ne de Türkiye kamuoyu ise tüm bunlara rağmen İtalya karşıtı bir tavır ve söylem içinde değillerdi. 13 Kasım 1922 tarihli Büyük Millet Meclisi oturumunda İtalya'daki siyasi durum gündeme gelmişti. Bir soru önergesi ile konuyu gündeme getiren İzmit Mebusu Sırrı Bey mecliste yaptığı konuşmada, İtalya'da faşistlerin iktidara gelişinin normal bir iktidar değişimi olmadığını, bu durumun bir partinin diğer bir partinin yerine geçmesinden ziyade hükümet şeklinin değişikliği anlamına geldiğini vurgulayarak, İtalya'daki iktidar değişiminin Türkiye'yi düşündürecek bir gelişme olduğunu belirtmişti. Bu hususta Türkiye'nin görüşlerini ve eğer varsa faaliyetlerini soran Sırrı Bey'in sözlerine Hariciye Vekâleti Vekili sıfatıyla cevap veren Rauf Bey ise İtalya'daki yeni hükümet dolayısıyla o ana kadar mevcut olan siyasi cereyanların değiştiğine dair bir bilgiye sahip olmadıklarını aksine İtalyan siyasilerin "hükümetin Türkiye'ye karşı hayır-hâh bir siyaset takip edeceklerini" bildirdiklerini söylemişti. Buna karşılık Sırrı Bey endişelerini tekrarlamış, gelişmelerin Rauf Bey'in sözlerindeki gibi olmasını kendisinin de temenni ettiğini belirterek, "İnşâallah bu iddiâm muvâfık çıkmayacaktır" demişti.³⁴

32 "İtalya Mümessili'nin Raporu", *Renin*, no.: 30, 12 Kasım 1922, s. 2.

33 "Marki Garroni ile Mülakat", *Terviüman-ı Hakikat*, no.: 14941, 16 Kasım 1922, s. 1.

34 İzmit Mebusu Sırrı Bey'in İtalya'daki hükümet değişikliğinin dış politikaya etkisine ve diğer bazı konulara dair sorusuna Hariciye Vekâleti Vekili sıfatıyla Rauf Bey'in cevâbı; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İctima Senesi: 3, Cilt: 24, 137. İctima, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1960, s. 496-498. Meclis'teki bu görüşmeler kısmen basına da yansımıştı. "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Siyaset-i Hariciyye – Türkiye'nin Rusya, İtalya ve Balkanlarla Münâsebetine Dâir", *İkdam*, no.: 9219, 16 Kasım 1922, s. 2.

Yeni Türkiye ve Mussolini

Sırrı Bey'in endişelerinde haklı olduğu kısa süre içinde görülecektir. Bu sıralarda (16 Kasım 1922 günü) parlamentodaki ilk konuşmasını yapan Mussolini, Türkiye hakkında da beyanlarda bulunmuş ve Lozan'da Türklerin zaferini tanımanın bir ödev olduğunu belirtmişti. Fakat hemen arkasından “Türkiye hak ettiğini aldıktan sonra fazlasını talep etmemelidir” diyor ve “Türkiye elde etmesi gereken şeyleri aldıktan sonra {bundan ötesi yok!} demek cesareti gösterilmelidir” diye de ekliyordu. İtalyan Başbakanı'na göre; Boğazlar uluslararası ticarete açık olmalı, Avrupalıların Türkiye'deki menfaatleri muhafaza edilmeli, azınlıkların korunması hakkında gerekli teminatlar sağlanmalı, Balkanlardaki ve diğer İslam memleketlerindeki vaziyet de basiretli bir tarzda ele alınmalıydı.³⁵ Ayrıca Mussolini Türk basınına yansımayan şu sözleri eklemişti: “Türkler abartılı isteklerde bulunmadan ve tamir edilemez yanlışlar yapmadan önce, Kemal Paşa'nın iki defa düşüneneğini umuyorum. Kapitülasyon kelimesi eski bir kelime ve Türkleri hiddetlendiriyor. Bu kelimeyi kullanmadan, etkili bir sistemin kurulması gerektiğine inanıyorum.”³⁶

Mussolini'nin sözleri İtalyan iç kamuoyu tarafından da ciddi bir şekilde desteklenmişti. Türk basını, tüm İtalyan gazetelerinin ve milletvekillerinin çoğunun Mussolini'nin açıklamalarını destekleyen beyanlarda bulduklarını yazıyordu. Ancak Türkiye kamuoyunda bu sert beyânlara karşı dahi açık bir eleştiri yer almıyordu. Basın yine uluslararası ajansların haberlerini aktarmakla yetiniyordu. Haberlere göre, genel anlamda Avrupa basını da Mussolini'nin nutkunu ve tavrını destekleyen yayınlar yapıyorlardı.³⁷ Ayrıca parlamentonun açılması ile Mussolini hükümetinin programı da mecliste oylanmış, 116 red oyuna

---

35 “İtalyan Baş Vekili'nin Mühim Bir Nutku”, *Akşam*, no.: 1492, 17 Kasım 1922, s. 1.; “İtalya'nın Siyaset-i Hâriciyyesi Hakkında İzahat”, *İkdam*, no.: 9221, 18 Kasım 1922, s. 2.; “İtalyan Baş Vekili'nin Beyânât-ı Mühimmesi”, *İleri*, no.: 1720, 18 Kasım 1922, s. 1.; “Yeni İtalya Baş Vekili'nin Mühim Bir Nutku”, *Renin*, no.: 36, 18 Kasım 1922, s. 2.; “Sinyor Mussolini'nin Mühim Beyânâtı”, *Tevhid-i Efkâr*, no.: 519-3547, 18 Kasım 1922, s. 2.; “İtalya Baş Vekili'nin Mühim Bir Nutku”, *Vakit*, no.: 1772, 18 Kasım 1922, s. 2.; “Mussolini Mebuslar Önünde Ne Diyor?”, *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 664, 19 Kasım 1922, s. 2.; “Yeni İtalyan Baş Vekili Parlamentoda – Mussolini İlk Nutkunu Bir Faşist Heyecanıyla İrâd Etdi”, *Yeni Gün*, no.: 649-1026, 19 Kasım 1922, s. 2.; “Şark Meselesi ve İtalya”, *Açık Söz*, no.: 638, 22 Kasım 1922, s. 1.

36 Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde ...*, s. 343.

37 “Mussolini Nutku Hakkında Gazetelerin Mütalaâtı”, *Renin*, no.: 36, 18 Kasım 1922, s. 1.; “Mussolini'nin Beyânâtı Nasıl Tesir Etdi”, *Tevhid-i Efkâr*, no.: 519-3547, 18 Kasım 1922, s. 2.; “Yeni İtalyan Siyaseti – Mussolini'nin Nutku Gerek Dâhilde ve Gerek Hâricde İyi Bir Tesir Yapdı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 664, 19 Kasım 1922, s. 4.; “Mussolini'nin Nutku ve İtalyan Gazeteleri”, *Yeni Gün*, no.: 649-1026, 19 Kasım 1922, s. 2.

karşılık 306 kabul oyu ile hükümet programı parlamento tarafından kabul edilmişti.³⁸

Parlamentodaki konuşması Mussolini'nin Türkiye hakkında pek olumlu görüşlere sahip olmadığını gösteriyordu. Vurguladığı noktalar açıktan Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığına aykırı idi. İlerleyen günlerdeki beyanlarıyla, yeni İtalya Başbakanı'nın Türkiye'nin siyasi bağımsızlığı konusuna da pek taraftar olmadığı görülecekti. Aynı tarihlerde – daha önce açıkladığı gibi – Lozan'a giden Mussolini'nin³⁹ Lozan görüşmelerine katıldıktan sonra yaptığı açıklamalar da hep bu yönde olacaktı. Mussolini konferans için Lozan'a gittikten sonraki beyanlarında ve basına verdiği çeşitli demeçlerde barış görüşmelerinden ümidli olduğunu belirtiyor⁴⁰ ve doğu sorununun hayatî bir önemi bulunduğunu ekleyerek bu sorunun bir an önce çözülmesi gerektiğini vurguluyordu. Fakat Mussolini'nin barış için gerekli olduğunu ileri sürdüğü şartlar Türk tezleri ile uyumlu değildi ve Türk kamuoyunda – kısmen de olsa - İtalya'ya karşı sert eleştiriler görülmesine neden olmuştur. Türk kamuoyu Mussolini'nin mevcut vaziyeti layıkıyla kavrayamadığı görüşündeydi. Mussolini'nin öne sürdüğü şartlar genel itibarıyla şunlardı: “Boğazlardan geçişin serbest olması, Hristiyan azınlıkların korunması, Boğazlar çevresinde tarafsız bir bölgenin oluşturulması, Türkiye'nin Avrupa'da kalan topraklarının silahsızlandırılması, Osmanlı borçları üzerinde hâlen mevcut bulunan uluslararası kontrolün devamı, Türk demiryollarının birleştirilmesi, Trakya'da halkoyuna başvurulması, Musul sahasında hiçbir harekete teşebbüs edilmemesi ve yabancıların mahkûmiyeti meselelerinde Türk mahkemelerine yardımcı olmak üzere uluslararası (muhtelit) komisyonlar kurulması.”⁴¹

Diğer taraftan bu şartlar tamamen İtilaf Devletleri'nin Türkiye'den talepleriyle paralellik gösteriyordu. Mussolini'nin bu görüşlerinin Türk basınına yansımaları sonrası, Yeni Gün gazetesinde imzasız olarak yayınlanan bir yazıda, iktidara gelişi sonrası Mussolini ve İtalya'nın Türkiye'ye karşı bu tavrı Türk basınında ilk defa sert bir şekilde eleştirilmiştir. Yazıda öncelikle İtalya'da faşistlerin iktidara geliş süreci anlatılmış, Mussolini'nin iktidara gelişinden sonra Türk basınına da

---

38 “İtalya Meclis-i Mebusânında Mussolini Kabinesine Beyân-ı İtimad ve Tasarruf Meselesi”, *Renin*, no.: 37, 19 Kasım 1922, s. 3.; “İtalyan Kabinesine İtimad”, *Vakî*, no.: 1773, 19 Kasım 1922, s. 3.; “Mussolini'ye 306 Reyle İtimad Edildi”, *Yeni Gün*, no.: 650-1027, 20 Kasım 1922, s. 2.

39 “Mussolini'nin Lozan'a Hareketi”, *Tevhid-i Efkâr*, no.: 522-3550, 21 Kasım 1922, s. 3.

40 “Mussolini Konferansdan Ümidvâr”, *Tevhid-i Efkâr*, no.: 523-3551, 22 Kasım 1922, s. 2.

41 “Mussolini'nin Şartları Hakkında Bir İhtimal”, *Yeni Gün*, no.: 652-1029, 22 Kasım 1922, s. 1.

yansıyan olaylar özetlenmiştir. Önceki dönemlerde İtalya ile iyi ilişkiler geliştirildiğinden bahseden bu makalede mevcut hükümetin de er geç Türkiye ile yakın ilişkiler kurmanın kendi menfaatine uygun olacağını kavrayacağı ifade edilmiştir. Fakat Mussolini'nin Türkiye hakkındaki son beyanlarına da sessiz kalınmaması gerektiği belirtilerek, dış politikasını İngiltere'ye bağlayan "diktatör" Mussolini'nin Türkiye'ye yönelik sözleri "şuursuzluk" olarak nitelendirilmiştir. Trablusgarb Savaşında, Derne muharebelerinde yaşananların İtalyanlar'a hatırlatılması gerektiğini belirten ve özellikle "Derne Kahramanı" Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin de başındaki kişi olduğuna işaret eden yazı, Türkiye'nin İtalya'ya karşı uyanık olması ve Mussolini'nin söylemlerine karşılık verilmesi gerektiği vurgusuyla sonlanıyordu:

*"... Dâhili siyâsetinde millet meclisini hiçe sayan bir diktatör, hârici siyâsetinde İngiltere'ye itbâ' ederek ilk şuursuzluğunu bie karşı mı gösterecek? ... Hükümetimiz buğünkü İtalyan siyâsetine karşı gayet müteyakkeş davranmalıdır. Buğünkü muşafferiyeti istibsâl eden kahramanın, evvelce {Derne Kahramanı} olduğu keyfiyeti de kendilerine anlatılmalıdır."*⁴²

Diğer taraftan Mussolini, Avrupalı müttefikleri ile ortak hareket etmek ve onların desteğini kazanmak gibi hedeflerine ulaşmış görünmekteydi. Bir yandan Türkiye'ye yönelik sert açıklamalarda bulunurken diğer taraftan Lozan Konferansı'nda doğrudan İtalya'yı ilgilendiren "Oniki Ada" meselesinin diğer konulardan ayrı ele alınmasını isteyen Mussolini'nin bu talebine Lord Curzon da olumlu yaklaşmış ve Oniki Ada meselesinde İtalya'nın hakem olması kararlaştırılmıştı.⁴³

Mussolini'nin Türkiye'ye karşı sert açıklamalarını sürdürmesinin ve Türkiye tarafından kabul edilmeyeceği çok açık olan çeşitli talepleri dile getirmesinin esas nedeni, iktidara geldiği günden beri vurguladığı gibi, müttefiklerle olan dayanışmasını sürdürdüğü vurgusu yapmaktı. Mussolini özellikle İngiltere ve Fransa ile aralarındaki dayanışmaya oldukça önem veriyordu. Bu sayede İtalya'nın geçen yıllarda müttefiklerle sürekli karşı karşıya gelmiş olması durumundan kurtulunabileceğini düşünüyordu. İtilaf Devletleri'nin Lozan

42 "Faşist Hükümetine, Buğünkü Anadolu Kahramanının Aynı Zamanda Derne Kahramanı Olduğunu Hatırlatalım", *Yeni Gün*, no.: 654-1031, 24 Kasım 1922, s. 3.

43 "Mussolini'nin Talepleri", *Akşam*, no.: 1498, 23 Kasım 1922, s. 1.; "İtalya ve Oniki Ada", *İkdam*, no.: 9227, 24 Kasım 1922, s. 1.; "İtalyan Metâlibi", *İleri*, no.: 1727, 25 Kasım 1922, s. 2. Oniki ada meselesinin Türkiye ile İtalya arasında ayrıca imzalanacak bir antlaşma ile karara bağlanması, aynı günlerde tüm taraflarca kabul edilmişti. *Akşam*, no.: 1500, 25 Kasım 1922, s. 1.; "İtalya, Türkiye ile Anlaşmak İştiyor", *İkdam*, no.: 9229, 26 Kasım 1922, s. 2.

görüşmelerinde Türkiye'ye karşı birlikte hareket etmelerini sağlayabilmek için tüm İtalyan yetkililer uzun süre ciddi çaba sarfedeceklerdi.⁴⁴ İtalyan kamuoyu da Mussolini'nin konferansta bu hedefe ulaşmasının zor olmayacağı görüşündeydi.⁴⁵ Türk basınında ise hâlen sadece bu haberler aktarılmakla yetiniliyor, olumsuz yorum ve eleştirilere rastlanmıyordu. Yalnızca aktarılan bazı haberler, Lozan'da yaşananların tamamen Mussolini lehine olmadığı şeklindeydi. Birkaç gün sonra Türk basınına yansıyan haberler, Mussolini'nin konferans öncesi yaşanan gelişmelerden pek memnun kalmadığı ve konferansın alacağı kararlardan endişeli olduğu şeklindeydi.⁴⁶

Lozan Görüşmeleri Başlarken Türk Heyeti ve Mussolini

Mussolini'nin Lozan'a ulaşmasından bir gün sonra, Lozan'da İtalyan gazetecileri ile bir mülakat yapan Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa ise görüşmeler öncesi dostâne mesajlar vermişti. Türkiye'nin Roma Mümessili Celaleddin Arif Bey'in de hazır bulunduğu görüşmede İsmet Paşa, "İtalya'nın, karanlık ve elim günlerde Türkiye'ye karşı dostâne hareketlerde bulunduğu"nu, bu sayede de "Türk halkını İtalya'ya karşı medyun-u şükran bıraktığı"nı söylüyordu. "İtalya ile Türkiye'nin menfaatlerinin çakışmadığı"nı ve "her iki ülke arasında herhangi bir problem olamayacağını ve ilişkilerin bu şekilde devam edeceğini umduğunu" vurgulayan İsmet Paşa, "Türklerin konferanstaki taleplerinin gayet haklı olduğunu", "üstelik bu talepleri askeri zaferlerinden sonra dile getirdiklerini" de ekleyerek ifade etmişti. İsmet Paşa'nın bu son sözleri, kısmen Mussolini'nin daha önceki beyanlarına bir cevap niteliğindedir. Ardından İsmet Paşa, "İtalya ile her türlü ticari faaliyette bulunmaya hazır olduklarını" da söyleyerek mülakatı tamamlamıştı. Bu mülakattan sonra, Türkiye'nin Roma Mümessili Celaleddin Arif Bey, Mussolini'yi ziyaret ederek, İtalyan Başbakanı ile bir görüşme yapmıştır.⁴⁷ Türk kamuoyunda ise bu sıralarda çıkan tek eleştiri yine Yeni Gün gazetesine aitti.

44 Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde ...*, s. 343-345.

45 "Roma'da Konferansa Gösterilen Alaka", *Tebhid-i Efkâr*, no.: 525-3553, 24 Kasım 1922, s. 3; "İtalya'nın Davası", *Hâkimiyet-i Milliye*, no.: 672, 28 Kasım 1922, s. 2.

46 "İtalya Baş Vekili Memnun Değil", *Vakit*, no.: 1784, 30 Kasım 1922, s. 1.

47 "İtalya ile Münasebetimiz Hakkında", *İkdam*, no.: 9227, 24 Kasım 1922, s. 3; "İsmet Paşa'nın Beyânâtı ve Mülâkatı", *İleri*, no.: 1726, 24 Kasım 1922, s. 1.; "İsmet Paşa'nın İtalyan Gazetecilerine Beyânâtı", *Tanin*, no.: 42, 24 Kasım 1922, s. 1.; "İsmet Paşa'nın İtalyan Gazetecilerine Beyânâtı", *Tebhid-i Efkâr*, no.: 525-3553, 24 Kasım 1922, s. 2.; "İsmet Paşa – İtalyan Gazetecilerine Vuku' Bulan Beyânât", *Vakit*, no.: 1778, 24 Kasım 1922, s. 2.; "Bize Göre İtalyanlar, İtalyanlara Göre Biz", *Yeni Gün*, no.: 655-1032, 26 Kasım 1922, s. 2.; "İtalya Hakkında İsmet Paşa Hazretlerinin Beyânâtı", *Açık Söz*, no.: 641, 26 Kasım 1922, s. 1.

Gazete, İsmet Paşa'nın bu sözlerine karşılık Mussolini'nin konferanstaki tavrının, Türklerin kendisinden beklediklerinin tam tersi olduğunu vurgulayarak, İtalya ile Türkiye arasında beklenen yakınlığın sağlanamayacağı şeklindeki yayınlarını sürdürüyordu.⁴⁸

Konferans başlamadan önce Mussolini ile İsmet Paşa baş başa bir görüşme de yapmışlardı. İsmet Paşa hatıralarında Mussolini ile bu görüşmesinden bahsederken, kendisinin İtalya'nın konferans konusundaki tavrını öğrenmeye çalıştığını, Mussolini'nin de barış yanlısı ve Türkiye'nin taleplerine hak verir bir tarzda konuştuğunu şu şekilde anlatır:

“... Mösyö Mussolini ile de bir defa görüşmek istedim. Buluştuk. İtalya'nın nokta-i nazarına teşbis koymak istiyordum. Onunla konuşurken sulthan babsettim. Sulh olacak mı, diye sordum. Olacak dedi. Mussolini ile iktidarının büyük darbe başarılarının başında bulunduğu bir devirde konuşuyordum. Bu konuşmayı yaparken başlıca teşbis koymak istediğim; şayet İngilizler, sulhu bir çıkmaza götürürlerse ve İstanbul'da, Boğazlar'da bir harp açarlarsa, kendilerinin bu harbe iştirak etmeye ne kadar hevesli olduklarını tahmin edebilmekti. Hevesli olmadıkları intibamı aldım ... Tabliye edeceksiniz, dedim. Tabii tabliye edilecektir, cevabını verdi. İstanbul tabliye edilecektir, Boğazlar tabliye edilecektir, Gelibolu'da kimse kalmayacaktır, hiçbir komisyon tanımayız şeklinde sözlerimi tamamladım. Mussolini bunların hepsine olumlu cevap veriyordu. Konuşmaları tabliye ettikleri şaman tam tabliye edecekleri intibamı veriyordu. İngilizlerin İstanbul'da, Boğazlar'da, herhangi bir yerde kalmasına İtalya'nın muvafakat etmeyeceği intibamı teminat derecesinde söylemeye, anlatmaya çalışıyordu...”⁴⁹

Adalar meselesinde ise konuşmak dahi istemeyen Mussolini, “bu halledilmiş bir mevzudur” diyerek konuyu hemen kapatmıştı. Adaların İtalyanlarda kalması hususu, Mussolini için net bir durum olarak görölüyordu. İsmet Paşa, bu konuşmalar esnasında Mussolini'nin mağrur ve kendinden emin bir tavra sahip olduğunu anlatır:

48 “Mussolini Hâlâ Ta'vizât Peşinde”, *Yeni Gün*, no.: 655-1032, 26 Kasım 1922, s. 2.; “Bize Karşı Mussolini”, *Yeni Gün*, no.: 656-1033, 27 Kasım 1922, s. 2.

49 İsmet İnönü, *Hatıralar*, II. Kitap, (Yayıma Hazırlayan: Sabahattin Selek), Bilgi Yayınları, Ankara, 1987, s. 57-58.

“... Çok mağrurdu ve muhtelif meseleler üzerinde ciddi olarak ne fikirinden istifade etmeye ne kendisi ile bir taahhüde girmeye istidat göstermiyordu. Çok gösterişli, çok çalmlı idi. İlk gündünden itibaren, Birinci Cihan Harbi’nde İtalya’ya iyi muamele edilmemiş, mütemadiyen fedâkârlığa sevk olunmuş, yahut fedâkârlık değil, umduklarını kendilerine vermek için müttefikler hiçbir gayret göstermemiş, hülâsa eş muamelesi görmemiş bir memleketin, bir idarenin hıncını almak için ortaya atılmış bir kabraman edasını daima muhafaza etmiş ve prestij meselelerinde son derece hassasiyet göstermiştir ...”⁵⁰

Lozan görüşmeleri sırasında orada bulunan Hüseyin Cahid (Yalçın) da aynı tarihlerde Mussolini ile bir mülakat yaparak, mülakatını (sahibi olduğu ve başyazılarını kaleme aldığı) Tanin gazetesinde yayınlamıştı. Mülakatının girişinde Hüseyin Cahid Bey, Mussolini ile sadece İtalyan Başbakanı sıfatıyla görüşmediğini, “İtalya’daki son ihtilali yapan, meşrutiyeti deviren ve memleketin selâmeti nâmına bir diktatörlük tesis eden sahib-i azm ve şiddet bir faşist reis sıfatıyla da kendisiyle bir mülakat etmenin ayrı bir merakı(na sahip) ...” olduğunu yazmıştı. Mussolini’nin gazetecilerle yaptığı genel mülakata katılmayan Hüseyin Cahid Bey, kendisiyle daha rahat görüşebilmek için uygun bir zaman aradığını ve bulduğu ilk fırsatta da İtalyan Başbakanı ile görüştüğünü belirtir. Hüseyin Cahid Bey’in Mussolini ile mülakatı da tamamen Lozan’da yapılacak görüşmeler hakkında olmuştur. Hüseyin Cahid, Mussolini’yi “hiç korku verecek bir sima değil” diyerek tanımlar ve hemen ardından mülakatta neden Lozan dışında bir konuya – özellikle de Mussolini’nin iktidara gelişi ve ardından yaşananlara – değinmediğini açıklamıştır. Mussolini iktidarına kısmen olumlu bir mesaj da içeren bu açıklama, aslında genel manada Türk kamuoyunda var olan sessizliğin anlaşılmamasına da katkı yapmaktadır:

“İtalyan siyâset-i dâhiliyyesi bi-t-tab’i bir yabancı için mevzû-i bahs olacak bir mesele değildir. Bu noktaya hiç temâs etmemekle beraber faşistler reisini

50 İsmet İnönü, *Hatıralar*, II. Kitap, s. 58.

gösterdiği ısrardan ve metânetden dolayı tebrik etmek istediğimi saklayamadım."⁵¹

Hüseyin Cahid mülakat sırasında da birkaç kez Mussolini'ye İtalya iç siyasetine girmek arzusunda olmadığını belirtmiştir. Hüseyin Cahid'in, ısrarla İtalya'nın iç siyasetine karışmama vurgusu, dönemin Türk yetkilileri ve kamuoyunun İtalya hakkındaki genel kanaatinin bir yansımasıdır. Türk kamuoyu, İtalya'da yaşananların İtalyanların iç meselesi olduğunu vurgulayan, faşist iktidar hakkında olumlu ya da olumsuz bir açıklama yapmayan hatta (Hüseyin Cahid'in yaptığı gibi) verilen mücadeleye saygı duyulduğunu ifade eden bir tavır içindedir. Yine Hüseyin Cahid, mülakat sırasında Mussolini'nin gayet samimi olduğunu, yazılmamak kaydıyla da kendisine birçok konuda görüşlerini açıkladığını belirtir. Yazılmamak kaydıyla söylediği sözlerin de Türkiye'nin lehine olan konular olduğunu özellikle vurgular. Mussolini'nin mülakatta söyledikleri, İsmet Paşa ile yaptığı mülakatta ifade ettiğine benzer şeylerdir. Hüseyin Cahid, daha önce Türkiye hakkındaki olumsuz beyanlarının kendisinde soru işaretleri oluşmasına neden olan Mussolini'nin, "hak" ve "eşitlik" çerçevesinde izleyeceği siyasetle Türkiye'nin lehine bir tavra döneceğini düşündüğünü belirtir. Mussolini'nin daha önceki beyanlarında ifade ettiği "Türkiye'nin hakkını vermeli" sözü üzerinden mülakatı ilerleten Hüseyin Cahid, mülakatını iki tarafın da birbirini anlayıp, destek olabileceği gibi bir hava oluşturma kaygısında olduğunu ima eden bir üslupla gerçekleştirmiştir.⁵²

Hüseyin Cahid'in Lozan'da Mussolini'ye karşı bu tavrının tamamen konferanstan beklentilerle ilgili olduğu ilerleyen yıllarda yazdıklarıyla daha da netlik kazanacaktır. Mussolini iktidara geldiği dönemde İtalya'da yaşananlar ve Mussolini hakkında hiç yazı yazmayan, sadece Lozan'da yukarıda bahsettiğimiz mülakatı gerçekleştiren ve orada da İtalya'daki iktidar değişimini bir iç sorun olarak gören, hatta verdiği mücadeleye saygı duyduğu ifadeleriyle Mussolini'nin, "memleketin selâmeti nâmına bir diktatörlük tesis ettiği"ni söyleyen Hüseyin Cahit, İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkiye ile İtalya ilişkilerinin yeniden gerginleştii dönemlerde Mussolini ve İtalya aleyhine oldukça sert yayınları ile

---

51 Hüseyin Cahid, "İtalya Baş Vekili Mösyö Mussolini İle Mülakat", *Tanin*, no.: 47, 29 Kasım 1922, s. 1.

52 Mülakatın detaylarında Lozan'da görüşülecek konular mevzuu tartışıldığından, ayrıntılar burada incelenmemiştir. Mülakatın detayları için ayrıca bkz. Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde ...*, s. 348-349.

dikkat çekecektir. Hüseyin Cahit'teki bu tavır, benzer olarak Türkiye'deki birçok fikir adamı için de geçerlidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, yayınladığı *Fikir Hareketleri* isimli dergide, faşizm ve İtalya aleyhine birçok yazı yayınlayan Hüseyin Cahit, İtalya'da faşist idare aleyhine Avrupalı birçok fikir adamının yazıları ile birlikte, Carlo Sforza ve Francesco Saverio Nitti gibi faşist iktidar döneminde ülke siyasetinden uzaklaştırılmış olan İtalyan devlet adamlarının yazılarını da tercüme ederek yayınlamıştı. Bu şekilde İtalyan faşizmi aleyhine birçok yayın yapan Hüseyin Cahit 1934 yılında yazdığı bir yazıda, Mussolini ve faşistlerin iktidara gelişleri ile ilgili görüşlerini – Lozan'daki mülakatı sırasındaki tavrının tam aksine - şöyle açıklıyordu:

“(Mussolini) İtalya'nın dabilî gidişinden, fırkalar arasındaki nifaktan ve bunun doğurduğu zaafıtan istifade ederek Roma üzerine yürüyüş hareketini yaptı ve kazara muvaffakiyete erişti. Roma üzerine yürüyüş hiçbir fikir, meslek, felsefe namına yapılmış bir kıyam değildi, bir inkılâp hareketi olarak düşünülmemişti... O zamana kadar (Mussolini) sosyalist idi, anarşistliğe muhîp idi. Ondan sonra kılıktan kılığa girdi ...”⁵³

Sonuç

Türk kamuoyu İtalya'da Mussolini ve faşistlerin iktidara gelişini çok büyük oranda sessizlikle karşılamıştır. Yaşanan gelişmeler tarafsızlıkla aktarılmaya çalışılmış, İtalya'da yaşananlar İtalyanların kendi sorunları olarak algılanmıştır. Mussolini'nin iktidara gelişi hakkında Hüseyin Cahit'in o dönemki tavrı ile ilerleyen yıllardaki tavrı arasındaki farklılık, aslında Türk kamuyunun geneli için geçerli olan bir durumdur. Yine Hüseyin Cahit'in Lozan'da Mussolini ile yaptığı mülakat, Türk kamuoyunun Mussolini iktidarı sonrası olumlu ya da olumsuz bir taraf durumuna girmeyerek daha tarafsız ve sessiz bir tavır takınmasının nedenleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Öncelikli olarak, dış politikada tamamen Lozan Konferansı'na ve yapılacak anlaşmaya odaklanmış olan Türkiye, konferansta önemli aktörlerden olan İtalya ile ilişkileri daha da sertleştirecek bir tavra girmek istemiyordu. Bu açıdan özellikle devlet adamları İtalya'daki faşist iktidar ve onun lideri Mussolini hakkında sert yorumlarda bulunmaktan kaçınmışlardı. Bu durum İtalya'daki iktidar değişikliğine olumlu bakıldığı ve faşist

53 Hüseyin Cahit, “Benim Anladığım Faşizm”, *Fikir Hareketleri*, Sene: 1, Cilt: 2, Sayı: 32, İstanbul, 31 Mayıs 1934, s. 81-82.

darbenin desteklendiği gibi bir anlama gelmemektedir. Zira benzer olarak övgü ve destek içeren beyânlarda da bulunmamışlardı. Devlet adamlarındaki suskunluğun en temel gayesi, Lozan'da Türkiye taleplerini kabul ettirene kadar İtalya ile herhangi bir münakaşaya girilmek istenmemesiydi.

Türk gazeteleri ve yazarları da benzer olarak dış politikada Lozan'dan çıkacak sonuca odaklanmış durumdaydılar. Basın da İtalya'daki gelişmeler hakkında, uluslararası ajansların haberlerini aktarmakla yetinmiş, yorum ve eleştiriyi girmekten kaçınmıştı. Hatta çoğu zaman sertlik oluşturabilecek gelişmeler görmezden geliniyor, Mussolini'nin Türkiye aleyhine sert beyanları dahi basının büyük kısmı tarafından haberleştirilmiyordu. Fakat Mussolini'nin Türkiye'nin bağımsızlığını dahi hiçe sayan bazı beyanları sonrası basında – özellikle Yeni Gün gazetesinde – sert eleştiriler yer almaya başlamıştı.

İtalya'daki gelişmeler hakkındaki bu sessizlikte, iç politikada yaşanan hızlı gelişmeler de dış politikada Lozan'a odaklanması kadar etkili olmuştu. Mussolini'nin iktidara gelişinden iki gün sonra Türkiye'de saltanat kaldırılmış, sadece halife ünvanı kalan Sultan Vahdettin birkaç gün sonra İstanbul'dan ayrılmış ve yerine Abdülmecit Efendi halife seçilmişti. Türkiye'de bundan böyle halifenin konumunun nasıl olacağı da bu gelişmeler sırasında sürmekte olan tartışmalardandı. Diğer taraftan Mudanya Mütarekesi sonrasında İstanbul'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin idareyi devralması çalışmaları devam etmekte ve İstanbul'un durumu tartışılmaktaydı. Ağırlıklı olarak bu önemli ve yoğun tartışmalara odaklanan Türk kamuoyu tarafından İtalya'daki hükümet değişikliği gereği kadar ele alınamamıştı. Oysa bu değişiklik İtalya'nın Lozan Konferansı'ndaki tutumunu etkileyecek ve mütareke döneminde müttefiklerinden ayrılarak Milli Mücadele Hareketi'ne sempati ile bakan İtalya'nın konferans sırasında Türk taleplerinin karşısında yer almasına neden olacaktı.

Kaynaklar

Gazete ve Dergiler

Açık Söz

Akşam

Fikir Hareketleri

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

İleri

Sabah (Peyâm-ı Sabah)

Tanin (Renin)

Tercüman-ı Hakikat

Tevhid-i Efkâr

Vakit

Yeni Gün

Resmî Yayınlar

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (1960) Devre: 1, İctima Senesi: 3, Cilt: 24, 137. İctima, T.B.M.M. Matbaası, Ankara.

İnceleme Eserler

ÇELEBİ Mevlüt (1999) *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara.

GRASSİ Fabio L. (2003) *İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923: Kamuoyu ve Dış Politika*, (Çevirenler: Nevin Özkan – Durdu Kundakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

GRASSİ Fabio L. (2014) *Türk-İtalyan İlişkilerinde Aız Bilinenler*, (Çeviren: Sadriye Güneş), Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

GUİCHONNET Paul (1998) *Mussolini ve Faşizm*, (Çeviren: Tanju Gökçöl), İletişim Yayınları, İstanbul.

İNÖNÜ İsmet (1987) *Hatıralar*, II. Kitap, (Yayıma Hazırlayan: Sabahattin Selek), Bilgi Yayınları, Ankara.

KOLOĞLU Orhan (2010) *Osmanlı Dönemi Basımının İçeriği*, Cilt: I, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

KURTCEPHE İsrail (1995) *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SAVELLİ A. (1940) *İtalya Tarihi*, Cilt: II, (Kısmen Genişletenler: Fernand Hayward – Albert Falcionelli), (Türkçe'ye Çeviren: Galip Kemali Söylemezoglu), Kanaat Kitabevi, İstanbul.

YALÇIN E. Semih (2004) *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I – Kaynaklar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Makaleler

ÇELEBİ Mevlüt (1998) "Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri", *Belleten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, TürkTarih Kurumu Yayını, Ankara.

- KÖSTÜKLÜ Nuri (Ağustos 1989) “Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu’da İtalyan İşgal Metodu”, *Askeri Tarıh Bülteni*, Yıl: 14, Sayı: 27, Genelkurmay Askeri Tarıh ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KÖSTÜKLÜ Nuri (2000) “Türk Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk Dönemi Türk-İtalyan İlişkilerine Dair Bazı Düşünceler”, *Atatürk 4. Uluslararası Kongresi – Bildiriler (25-29 Ekim 1999, Türkistan-Kazakistan)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- KURTCEPHE İsrail (1994) “Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)”, *OTAM – Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarıbi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 5, Ankara.
- ÖZGİRAY Ahmet (1990) “Türk-İtalyan Siyasi İlişkileri (1921-1930)”, *Tarıh İncelemeleri Dergisi*, Sayı: V, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.
- TONGUL Neriman (Şubat 2000) “Türk-İtalyan İlişkileri (1870-1923)”, *Askeri Tarıh Bülteni*, Yıl: 25, Sayı: 48, Genelkurmay Askeri Tarıh ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.